



LUNDS  
UNIVERSITET

# En stigmatiserande och marginaliserande kunskapsproduktion

*En diskursanalys om statens kunskapsproduktion om köp och försäljning av sexuella tjänster*

Marie Kajsdotter Smålander

---

LUNDS UNIVERSITET

Rättssociologiska institutionen

Kandidatuppsats (RÄSK02)

Vårtermin 2015



Handledare: Isabel Schoultz

Examinator: Ida Nafstad

## Abstract

In 1999, purchase of sexual services (6 Ch. 11 § The Swedish Penal Code, The Act against the purchase of sexual services) was criminalized in Sweden and the debate about it has been ongoing ever since. Previous research has primarily been attitude studies concerning social norms as well as research criticizing state agencies' attitude towards people with experience of selling sex. Inspired by these two research fields this essay examines the norms which are constructed and reproduced in documents by The National Board of Health and Welfare and the latest Swedish Government Official Report (SOU) regarding purchase of sexual services, also known as the state's production of knowledge in this paper. The study uses a discourse analysis, where Goffman's stigma theory (2011) and intersectionality serves as explanatory tools. The study shows that by identity and relationship constructions, the state's production of knowledge can stigmatize and marginalize already vulnerable groups in society. In this way, it is concluded that the state can legitimize the continued suppression and the norms are very likely to spread to the meso and micro level due to the state being such a strong norm-setter.

**Keywords:** intersectionality, marginalization, sex purchase act, state, stigma.

**Nyckelord:** intersektionalitet, marginalisering, sexköpslagen, staten, stigma.

# Innehållsförteckning

<b>1 INLEDNING .....</b>	<b>1</b>
1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR .....	2
1.2 DISPOSITION .....	2
<b>2 BAKGRUND .....</b>	<b>2</b>
2.1 LAGEN – FRÅN DÅ TILL NU .....	3
2.2 LAGENS SYFTE .....	3
2.3 FÖRETEELEN KÖP OCH FÖRSÄLJNING AV SEXUELLA TJÄNSTER.....	4
2.4 STATENS KUNSKAPSPRODUKTION .....	5
2.4.1 Socialstyrelsens uppgift .....	5
2.4.2 SOU – Statens offentliga utredningar .....	6
2.5 CENTRALA BEGREPP .....	6
<b>3 TIDIGARE FORSKNING .....</b>	<b>7</b>
3.1 SOCIALA NORMER OCH KRITIK MOT MYNDIGHETER .....	7
3.2 GRANSKNINGAR AV STATENS UTREDNINGAR OCH UTVÄRDERINGAR .....	8
3.3 INTERNATIONELLA MOTSVARIGHETER.....	9
<b>4 METOD .....</b>	<b>9</b>
4.1 DISKURSANALYS .....	9
4.2 AVGRÄNSNINGAR, URVAL OCH TILLVÄGAGÅNGSÄTT .....	11
4.3 METODREFLEKTION .....	11
<b>5 TEORETISKA RAMVERK.....</b>	<b>12</b>
5.1 ERVING GOFFMAN – STIGMA .....	12
5.2 INTERSEKTIONALITET .....	14
<b>6 ANALYS.....</b>	<b>15</b>
6.1 MAKTFÖRHÅLLET MELLAN TALARE OCH OMTALADE.....	16
6.2 PROBLEMATISKA ORDVAL .....	16
6.2.1 Prostitution – inte en (köns)neutral beteckning .....	17
6.2.2 Normalpopulation – behovet av en motpol?.....	18
6.3 SKULDBELÄGGNING.....	19
6.3.1 Fokus på säljare respektive köpare .....	19
6.3.2 Ett kvinnoproblem eller ett mänskligt problem? .....	21
6.3.3 ”Hotet” från utlandet .....	22
6.4 VITHETENS HEGEMONI.....	23
6.4.1 Generalisering .....	25
6.4.2 Skillnaden mellan kvinnor och kvinnor .....	26
6.5 STEREOTYPER .....	26
6.5.1 Heteronormativ utgångspunkt .....	27
6.5.2 Den missbrukande kvinnan och den vanliga mannen .....	27

6.6 SVERIGE – ETT FÖREGÅNGSLAND? .....	29
<b>7 SLUTSATSER .....</b>	<b>30</b>
<b>8 AVSLUTANDE KOMMENTARER .....</b>	<b>32</b>
<b>LITTERATURFÖRTECKNING.....</b>	<b>33</b>
<b>BILAGA .....</b>	<b>37</b>

# 1 Inledning

År 1999 kriminaliserades köp av sexuella tjänster i Sverige och genom lagstiftningen blev Sverige det första landet i världen som gav ett partiellt förbud där endast köparna kriminaliserades (SOU 2010:49, s.13). I prop. 1997/98:55 (s.21f) tydliggörs att köp av sex är ett av flera sätt som män kan utöva sexualiserat våld mot kvinnor och genom kriminaliseringen ville man komma närmare ett samhälle utan könsspecifikt våld. Genom att kriminalisera endast köparen ville man skuldbelägga köparen och inte säljaren då denna redan är utsatt (ibid., s.105).

Köp av sexuella tjänster, reglerad i 6 kap. 11 § BrB, är ett ämne under ständig diskussion. Senast i februari blossade debatten upp på nytt i Sverige då RFSU publicerade en rapport som kritiserade nuvarande lagform (Holmström 2015). Under de 16 år lagen varit verksam har det publicerats en stor mängd material kring ämnet, både i form av debattartiklar och i texter med en mer vetenskaplig karaktär. I genomgång av dessa reagerade jag på att vissa ordval och argument tenderade i sig att skapa en stigmatisering och marginalisering samtidigt som texten syftade avlägsna det. Tidigare forskning om ämnet har främst präglats av attitydundersökningar (se t.ex. Svanström 2006) och djupdykningar i för- och motargumenten för lagens existens (se t.ex. Westerstrand 2012). Det finns även forskning som lyfter fram kritik mot myndigheters bemötande av personer som säljer eller har sålt sex (se t.ex. Holmström 2015). Det finns emellertid ytterst lite forskning som lyfter fram kritik mot hur myndighetsdokument behandlar denna företeelse. Om så görs, handlar det oftast om något ensamt stycke där kritik riktas mot att myndigheter exempelvis inte inkluderar personer som inte är cis<sup>1</sup> i sina utredningar (Levy & Jakobsson 2014). Inte heller finns det mycket internationell forskning att vända sig till. Enstaka forskning om länder som Vietnam (Vijayarasa 2013) och Indien (Blankenship, Biradavolu, Jena & George 2010) visar hur staten i form av utredningar och utbildningsmaterial uttrycker sig stigmatiserande mot personer som säljer sex. Forskning som fokuserar på hur den svenska staten uttrycker sig har så vitt min kunskap sträcker sig ännu inte genomförts.

Mot bakgrund av lagens syfte och påvisad kunskapslucka är det av mitt intresse att utforska hur nuvarande rättsliga och sociala normer ter sig i statens kunskapsproduktion (se avsnitt 2.5 för begreppsdefinition). Med hjälp av Goffmans teori om stigma (2011) tillsammans med ett intersektionellt perspektiv (se avsnitt 2.5 för begreppsdefinition) vill uppsatsen bidra till en förståelse för om och i så fall hur statens kunskapsproduktion om köp och försäljning av sexuella tjänster kan ligga till grund för en stigmatisering och marginalisering. Då uppsatsen behandlar

---

<sup>1</sup> Cis är en benämning på de personer som identifierar sig med samma kön som sitt biologiska och juridiska kön (Skogh 2015).

både rättsliga och sociala normer knyter undersökningen an till frågan om växelverkan mellan rätt och samhälle, vilket är en grundläggande frågeställning för rättssociologer (Mathiesen 2005, s.117).

## 1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka om och i så fall hur svenska statens kunskapsproduktion om köp och försäljning av sexuella tjänster kan ligga till grund för en stigmatisering och marginalisering. Detta leder till följande frågeställningar:

- Hur konstrueras olika identiteter och relationer mellan dessa i statens kunskapsproduktion om köp och försäljning av sexuella tjänster?
- Hur kan dessa konstruktioner förstås utifrån ett stigmatologiskt och intersektionellt perspektiv?

## 1.2 Disposition

I del 2 introduceras läsaren för ämnet med en bakgrundsbeskrivning och centrala begrepp förklaras. Del 3 presenterar tidigare forskning om ämnet och i del 4 beskrivs och motiveras metodval. Del 5 hanterar teoretiska ramverk där Goffmans stigmatologi och det intersektionella perspektivet presenteras. Analysen behandlas i del 6 där flera olika teman presenteras under varsin rubrik. Därefter, i del 7 samt del 8, presenteras slutsatser respektive avslutande kommentarer där egna reflektioner och förslag till framtida forskning tas upp.

# 2 Bakgrund

Denna del ger en kort introduktion till ämnet, där först den rättsliga utvecklingen och lagens syfte presenteras. Därefter beskrivs kort företeelsen köp och försäljning av sexuella tjänster. Efter det ges en djupare förklaring till begreppet *statens kunskapsproduktion* och slutligen följer en redogörelse över uppsatsens övriga centrala begrepp.

## 2.1 Lagen – från då till nu

1977 tillsattes en utredning som ämnade studera samhällsföreteelsen köp och försäljning av sexuella tjänster. Det ledde till en lång diskussion i riksdagen, som varade under hela 1980-talet, om olika åtgärder för att motverka köp och försäljning av sexuella tjänster. Bland annat genomfördes två utredningar, SOU 1981:71 och SOU 1982:62. Den första utredningen kartlade företeelsens omfattning och vilka former den förekom i. Den andra resulterade bland annat i en utvidgning av koppleriansvaret. En ny kartläggning gjordes 1991 och frågan togs då upp igen i riksdagen vilket ledde till att en ny utredning tillsattes 1993 som överlämnade sitt betänkande SOU 1995:15. I prop. 1997/98:55 föreslog den så kallade Prostitutionsutredningen ett totalt förbud mot all könshandel där både köpare och säljare kriminaliserades. Efter mycket kritik, som menade att säljaren redan är i en utsatt position, blev utfallet att endast köparen kriminaliserades (Prop. 1997/98:55, s.102ff). Lagen trädde i kraft 1999 och Sverige blev första landet i världen med en partiell kriminalisering. Senast 2011 genom prop. 2010/11:77 (s.1) ändrades straffmaximum från sex månaders till ett års fängelse med motiveringen att skapa utrymme för en proportionerlig bedömning vid allvarigare fall.

## 2.2 Lagens syfte

Med förslaget att kriminalisera all könshandel menade Prostitutionsutredningen att det skulle sändas normerande signaler till samhället att könshandel var socialt oacceptabelt. Kriminaliseringen skulle därmed fungera som avskräckande för både köpare och säljare (prop. 1997/98:55, s.105):

Även för många kvinnor skulle en kriminalisering få en avhållande effekt och framför allt vara ett effektivt medel att hindra kvinnor från att ge sig in i prostitutionen (ibid., s.100).

De remissinstanser som stod bakom förslaget att kriminalisera både köpare och säljare var bland annat Stiftelsen Kvinnoforum och Polismyndigheten i Stockholm. Många remissinstanser ville se en kriminalisering av enbart köparen, bland dessa var Jämställdhetsombudsmannen och Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige. Socialstyrelsen, Rikspolisstyrelsen och Justitiekanslern var bland de remissinstanser som helt var emot en kriminalisering. Riksåklagaren förstod till viss del betydelsen av kriminalisering av köparen men ansåg att det inte fanns tillräckliga med skäl för det (ibid., s.101).

Prostitutionsutredningen fastslog att köp och försäljning av sexuella tjänster har en mindre omfattning i Sverige jämfört med andra länder. Anledningen till detta beskrivs på följande sätt:

Sverige har haft en annan tradition när det gäller synen på prostitution än den man har haft på kontinenten. Ett väl utbyggt trygghetssystem liksom gemensamma strävanden i samhället mot ökad jämställdhet mellan kvinnor och män kan ha haft betydelse. Ett väl fungerande socialt arbete mot prostitution har säkert också betytt mycket (ibid., s.102).

I propositionen lyfts det fram hur viktigt det är att motarbeta det ojämlika maktförhållandet mellan män och kvinnor; mäns våld mot kvinnor, i alla dess former, är ett stort samhällsproblem. De beskrev att det våld som män utövar mot kvinnor grundar sig i en föreställning om att män är överordnade kvinnor, det handlar om sexualiserat våld. Kriminaliseringen av köp av sexuella tjänster syftade till, som en del av flera andra kriminaliseringar, att nå ett samhälle utan könsspecifikt våld (ibid., s.21f). I regeringens slutliga bedömning blir endast *köp* en kriminaliserad handling då

[...] det inte är rimligt att också kriminalisera den som, åtminstone i flertalet fall, är den svagare parten som utnyttjas av andra som vill tillfredsställa sin egen sexualdrift. Det är också viktigt för att motivera de prostituerade att söka hjälp för att komma bort från prostitutionen [...] (ibid., s.104).

Säljaren beskrivs i propositionen som en person i en mycket svår utsatt social situation, där kvinnan inte sällan har en utländsk bakgrund och/eller är psykiskt sjuk. Det tydliggörs också att köp och försäljning av sexuella tjänster inte enbart medför allvarliga skador för inblandade individer utan också för samhället. Kriminaliseringen markerar också mot andra länder att köp och försäljning av sexuella tjänster inte är accepterat i Sverige vilket på så sätt kan motarbeta att den internationella sexhandelsmarknaden når Sverige (ibid., s.104f).

### 2.3 Företeelsen köp och försäljning av sexuella tjänster

Den främsta åtgärden gällande köp och försäljning av sex har varit och är fortfarande utbildning. Satsningen har berört bland annat Socialstyrelsen, länsstyrelserna, Ungdomsstyrelsen och Rikspolisstyrelsen (Brå 2011, s.8). Mycket insatser har också skett inom rättsväsendet vilket har märkts på antalet anmälningar som initierats av polisen. Antalet anmälningar gällande brott mot köp av sexuell tjänst låg på en jämn nivå från 2006 fram till 2010 då anmälningarna ökade från 200-400 per år till 1300 (ibid., s.16f). I Socialstyrelsens senaste kartläggning från 2007 framgår det att 70 % av de 17 tillfrågade polismyndigheterna visste eller trodde att det föregående år



funnits personer i deras distrikt som sålt sexuella tjänster. Av dessa angav ca 65 % att det rör sig om kvinnliga säljare. Ett distrikt av 17 svarade att de även känner till manliga säljare i deras distrikt. När det gäller kännedom om köpare svarade 70 % av polismyndigheterna att de visste eller trodde att köp av sexuella tjänster hade förekommit i deras distrikt. Av dessa polismyndigheter visste eller trodde 75 % att köparen var man. Ingen svarade att de hade kännedom om kvinnliga köpare (Socialstyrelsen 2007, s.17f). Enligt Brå:s rapport (2011, s.24) är det främst i storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö som sexhandel förekommer.

## 2.4 Statens kunskapsproduktion

Många betydelsefulla forskare lyfter fram betydelsen av statens agerande för normsättning. Filosofen Charles Taylor (1999, s.46f) anser att det finns en förväntan på hur staten för och upprätthåller en politik som betonar allas lika värde. Han menar också att samhällets invånare räknar med att staten föregår med gott exempel och fungerar som moralisk vägledare. Nancy Fraser (2002 se de los Reys & Mulinari 2005, s.53) anser att det är de samhälleliga institutionernas ansvar att aktivt motarbeta all rådande ojämlikhet då politiken ofta exkluderar vissa individer och grupper från deltagande i samhället. Fraser synliggör därmed institutionernas roll i upprätthållandet av maktrelationer; samhällets institutioner står bakom ett normskapande vilket de los Reyes och Mulinari (2005, s.64) menar sker genom att statens kunskapsproduktion legitimerar maktstrukturer. Börjesson och Palmblad (2007, s.9) lyfter också de fram problemet med att vissa inflytelserika samhällsaktörer, exempelvis Socialstyrelsen och Polisen, får tolkningsföreträde över moraliska och politiska diskurser då de skapar definitioner och kategoriseringar. Mot bakgrund av detta finns det således en anledning till att aldrig sluta granska statens agerande och kunskapsproduktion.

### 2.4.1 Socialstyrelsens uppgift

Socialstyrelsen är en statlig förvaltningsmyndighet som får uppdrag av regering och riksdag. Myndigheten står under Socialdepartementet och arbetar med vård- och omsorgsfrågor. Varje år tilldelas Socialstyrelsen cirka 200 uppdrag (Socialstyrelsen u.å.).

Genom prop. 1997/98:55 gavs Socialstyrelsen uppdraget att kontinuerligt samla in kunskap om köp och försäljning av sexuella tjänster, hur stor omfattningen är och hur utvecklingen ser ut. I deras publikationer är materialet framtaget av arbetsgrupper på Socialstyrelsen vilket sedan

granskas av deras vetenskapliga råd (Socialstyrelsen 2004, s.1ff). Den första publikationen av Socialstyrelsen om köp och försäljning av sexuella tjänster gavs ut 2000. Sedan dess har ytterligare fem utredningar och utbildningsmaterial givits ut, varav fyra dokument är underlag för denna diskursanalys (se bilaga). Information om urvalsprocessen finns under metoddelen.

#### **2.4.2 SOU – Statens offentliga utredningar**

SOU, Statens offentliga utredningar, är utredningar initierade av staten och grundar sig i att vissa frågor kräver mer bakomliggande arbete innan en proposition formuleras. Frågorna är oftast av sådan karaktär att de kommer att påverka samhället i stor utsträckning och under en lång tid. Regeringen bestämmer vem som ska ansvara för utredningen. När utredningen är klar sammanfattas slutsatserna i en rapport, med namnet betänkande, och publiceras i serien SOU. När ansvarig minister har fått ta del av rapporten skickas den vidare till myndigheter och intresseorganisationer som på något sätt berörs av frågan och de får chansen att ge synpunkter på innehållet. Därefter läggs antingen förslaget ner eller formulerar regeringen en proposition vilket kan leda till en lagändring (Regeringskansliet 2014).

SOU 2010:49 syftade att utvärdera lagen om köp av sexuella tjänster och resulterade i en straffhöjning från straffmaximum fängelse sex månader till ett år (Prop. 2010/11:77, s.1). Det är den SOU:n som kommer att analyseras i del 5.

### **2.5 Centrala begrepp**

I följande avsnitt redogörs vilka definitioner som valts för olika begrepp som förekommer i uppsatsen.

*Hegemoni* betecknar den makt och dominans en ledande person eller grupp människor har över övriga människor (Hettne u.å.). Ett exempel är vithetens hegemoni som speglar den maktposition vita har gentemot icke-vita (de los Reyes & Mulinari 2005, s.7).

*Intersektionalitet* eller *intersektionellt perspektiv* är begrepp inom samhällsvetenskap som strävar efter att synliggöra olika diskrimineringsgrunder, som exempelvis kön, klass och sexualitet, och hur de påverkar varandra i maktrelationer (de los Reyes u.å.).

*Marginalisering*: En person är *marginaliserad* om den är socialt utestängd från delaktighet i det sociala livet som etablerats som landets norm (Petersson u.å.).

*Nationalitet*: Begreppet *ras* används i viss forskning och tas även upp i de los Reyes och

Mulinaris bok om intersektionalitet (2005, s.7). De skriver att vissa forskare föredrar ordet *etnicitet* framför ras. Petersson & Ovesson (u.å) menar att ordet ras har en stark förknippning till föreställningen om att det finns skillnader i de mentala egenskaperna och biologiska raser vilket ligger till grund för rasism. Min utgångspunkt är att det inte finns någon anledning att varken tala om etnicitet eller ras, utan istället är nationalitet ett neutralare ord.

*Ojämlika maktförhållanden* är maktförhållanden där alla inte har lika möjligheter och rättigheter (Andrén u.å.).

*Prostitution* är ett ord som i uppsatsen inte används som synonym för beskrivning av köp och försäljning av sex. Undantag har getts när ordet är en titel på ett arbete, utredning eller dylikt. Ordet har också använts i sökandet av material. Begreppet prostituerad riskerar skapa en felaktig bild om att det är något man är och inte gör. De benämningar som används är istället ett försök till att skapa en neutralitet och särskiljer köpare och säljare, exempelvis *köp och försäljning av sex*. Ordet diskuteras vidare i avsnitt 6.2.1.

*Statens kunskapsproduktion* är ett uttryck för de dokument som analyseras i uppsatsen och syftar inte på all statlig kunskapsproduktion. Uttrycket är tänkt att visa den makt statens kunskapsproduktion har gentemot annan kunskapsproduktion, vilket motiverades i avsnitt 2.4.

## 3 Tidigare forskning

Mängden tidigare forskning om ämnet är, som redan nämnt, mycket stort. För att kunna göra materialet mer hanterbart har följande avgränsningar gjorts. Dels har tidsperioden begränsats till åren 2005-2015. Därutöver har jag fokuserat på material med ett eller flera av följande nyckelord: *government, myndighet, prostitution* (både engelska och svenska), *regering, stigma* (både engelska och svenska), *Sverige* och *Sweden*. Fokus har legat på svensk forskning men också en del internationell forskning har tagits med då den på många vis är relaterad till min uppsats. De söksidor som använts är främst Ebscohost och LUBsearch.

### 3.1 Sociala normer och kritik mot myndigheter

Majoriteten av den forskning som hittats handlar antingen om nuvarande sociala normer eller hur de har förändrats över tid. Exempelvis studerar Svanström (2006, s.142) de sociala normerna ur

ett historiskt perspektiv och menar att synen på kvinnor som säljer sex ändrades mellan 1923 och 1964. Först ansågs de vara ”normala” men ett hot för samhället. Därefter talades det om dem som psykopater och slutligen var de omtalade som ett problem vilket måste korrigeras för både samhällets och deras egen skull. En annan forskare som intresserar sig för sociala normer är Jakobsson (2011) som jämför attityder mellan Norge och Sverige. Därtill handlar en stor del av tidigare forskning om för- och motargument för lagens existerande. Bland annat har Westerstrand (2012, s.104) skrivit om den tudelade debatten som hon delar upp i abolitionister<sup>2</sup> och normaliseringsförespråkare<sup>3</sup> där, generellt sett, de förstnämnda står till vänster i den politiska skalan och de andra till höger. Det finns också viss forskning som fokuserar mer eller mindre på myndigheters kontakt med personer som säljer sex. Personer som har erfarenhet av att sälja sexuella tjänster upplever ofta att de blir diskriminerade och respektlöst behandlade av exempelvis polisen vilket bland annat konstateras i RFSU:s utvärdering av lagen (Holmström 2015, s.30). Andra som lyfter fram liknande kritik är Levy (2014) och Hulusjö (2013).

Det är med inspiration från dessa två forskningsinriktningar; sociala normer och kritik mot myndigheter, som denna uppsats undersöker normerna hos statens kunskapsproduktion.

### 3.2 Granskningar av statens utredningar och utvärderingar

Det finns inte mycket svensk forskning att tillgå när det gäller granskning av statens utredningar och utvärderingar om köp och försäljning av sexuella tjänster. I flertalet forskningsartiklar om Sverige nämns det bara kort hur myndigheters utredningar och utvärderingar i vissa fall är exkluderande, bl.a. genom att utelämna icke-cispersoners erfarenheter vilket Levy och Jakobsson (2014, s.595) nämner i sin studie. Harrington (2012, s.337) diskuterar Nya Zeelands och Sveriges statliga agerande utifrån ett styrningsteoretiskt perspektiv. Hon konstaterar att Sverige har en liberal styrteknik som kritiseras av feminister som menar att statens styrningsinstrument producerar en hegemoni. Harrington menar dessutom att svenska statens fokus, angående köp och försäljning av sexuella tjänster, ligger på den globala sexmarknaden och huruvida sexsäljaren säljer av fri vilja eller inte.

---

<sup>2</sup> Den position inom debatten som argumenterar för en total avskaffning av köp och försäljning av sexuella tjänster (Westerstrand 2012, s.104)

<sup>3</sup> Motsatsen till abolitionister. Denna sida av debatten syftar till att förespråka ”kvinnors (och mäns, och ibland ungdomars) rätt att verka [...] som sexarbetare” (ibid.)

### 3.3 Internationella motsvarigheter

Det finns lite, men inte mycket, internationell forskning med liknande utgångspunkt som gällande uppsats. Vijeyarasa (2010, s.89) skriver om hur staten och icke-statliga organisationer uttrycker sig och agerar gällande sexarbete. I artikeln beskrivs hur den vietnamesiska regeringen lägger stor uppmärksamhet vid sexköpens effekter på samhället och den sociala moralen, istället för att se det ur ett mänskliga rättighetsperspektiv. Hon menar att den vietnamesiska staten tilldelar traffickingoffer en roll som ”social ondska” och stigmatiserar samt marginaliserar de personer som redan befinner sig i en utsatt situation (ibid.). I en liknande studie jämför Vijeyarasa (2013, s.1015) länderna Vietnam, Ghana och Ukraina där hon lyfter kritik mot forskning som fokuserar på förmodade strukturella orsaker som exempelvis säljarens utbildningsnivå och kön. I sin studie riktar hon istället uppmärksamhet mot tre andra sociokulturella faktorer som enligt henne bidrar till att sexköp fortgår. Den första handlar om den stigmatisering som görs av sexarbete och den andra om den snäva tolkning av vem som anses vara ett offer för sexarbete och människohandel. Den tredje faktorn berör forskares och aktivisters bristande uppmärksamhet mot betydelsen av den exploaterande migrationen utomlands. En motsvarande studie om Indien (Blankenship et al. 2010) finns också att tillgå, som problematiserar ett statligt utbildningsprogram om aids och hiv som vänder sig till kvinnliga sexsäljare. Författarna menar att utbildningen främjar en fortsatt stigmatisering av säljarna då de förväntas vara hiv- och aidsbärare.

## 4 Metod

I kommande avsnitt presenteras studiens tillvägagångsätt dels genom en redogörelse av vald metodologi men också vilka avgränsningar och urval som har gjorts. Avsnitt 4.3 är en metodreflektion.

### 4.1 Diskursanalys

Diskursanalytiker intresserar sig för hur något skapas i olika kommunikationsformer (Bryman 2011, s.474), vilket i denna undersökning är texter. Reed (2000 se Bryman 2011, s.486) menar att det är med hjälp av språk vi utför många av våra handlingar, exempelvis genom att

skuldbelägga någon eller presentera sig själv på ett särskilt sätt. En diskursanalys studerar också den kontext texten har skapats i, vad diskursen baseras på och hur den i sin tur påverkar andra diskurser (ibid., s.476). Diskursanalytiker undersöker inte vad som faktiskt menas eller hur verkligheten egentligen ser ut. Istället undersöks det som har sagts eller skrivits för att fastställa olika mönster och hur detta kan resultera i olika sociala konsekvenser (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s.28). Hur har ett argument formulerats? Har författaren undvikit att ta upp ett visst tema? Varför skrev de på det här sättet istället för på något annat? Dessa frågor handlar om mer än bara språket: det handlar om hur man konstruerar och reproducerar det sociala livet (Bryman 2011, s.474). Börjesson och Palmblad förklarar varför diskursanalys behövs som följande:

Inom en stor vetenskaplig bransch fokuseras sociala problem, där forskarna utgår från kategoriseringar och definitioner som gjorts av inflytelserika aktörer på samhällsarenan, [...] exempelvis Polisen, Försäkringskassan, Skolverket eller Socialstyrelsen. Detta innebär att man överlämnar tolkningsföreträdet till externa aktörer [...]. Forskningen har därmed [...] fungerat som vasall åt de politiska och byråkratiska systemen – vilka har fått definiera utgångspunkterna för forskning (Börjesson & Palmblad 2007, s.9).

Att kritisk granska den information vi blir tilldelade; reklam, tv, populärvetenskap, är något vi mer eller mindre förväntas göra och för den delen behöver göra. Detta gäller på samma sätt den kunskap som staten förmedlar oss.

Det finns fler än en form av diskursanalyser och metoden kan därför ibland uppfattas som aningen vag (Bryman 2011, s.474). Gällande uppsats använder sig av kritisk diskursanalys vilket syftar till att skapa mera jämlika maktförhållanden dels i kommunikationsprocesser, dels i samhället totalt sett. Kritisk diskursanalys har en förankring till diskursteoretikern Michel Foucault (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s.69) då makt och kunskap anses vara nära sammankopplade (Bergström & Boréus 2012, s.383). Denna uppsats har inspirerats av Norman Fairclough som anser, i linje med kritisk diskursanalys, att diskurser är högst bidragande till skapandet och förändrandet av sociala identiteter, sociala relationer samt kunskap- och betydelsesystem. Han menar att diskurser är mer eller mindre ideologiskt betingade och det är dessa som reproducerar maktrelationer och den sociala ordningen (se Winther Jørgensen & Phillips 2000, s.72ff) vilket är centralt för denna uppsats. En diskursanalys som syftar till att hitta samband mellan diskursiv praktik och social praktik måste applicera en teori för att kunna förklara konsekvenser och förstå hur en förändring kan ske (ibid., s.90). Valda teorier presenteras i del 5.

## 4.2 Avgränsningar, urval och tillvägagångsätt

De dokument som analyseras är den senaste SOU:n om lagen mot köp av sexuella tjänster och fyra publikationer från Socialstyrelsen. På detta vis belyses både de nuvarande rättsliga och sociala normerna i statens kunskapsproduktion. De texter som används fokuserar helt på köp av sexuella tjänster och uppsatsen hanterar därför inte de publikationer som har med något enstaka avsnitt om ämnet. Människohandel har en stark koppling till köp och försäljning av sexuella tjänster vilket visas i både forskning och statligt producerade dokument men har inte aktivt analyserats utan fokus ligger på dokument som rör köp och försäljning av sexuella tjänster. Då valda dokument ofta också berör människohandel har det dock inte kunnat undvikas till fullo. Avgränsning har gjorts till ett tio-årsperspektiv med utgång från 2005 till idag. Som bilaga listas de dokument som analyserats.

Under genomgång av dokumenten har olika återkommande teman identifierats som kan tänkas utgöra och reproducera en stigmatisering och marginalisering vid konstruerandet av olika identiteter och relationer däremellan. Efter denna strukturering har temana analyserats med valda teoriverktyg.

## 4.3 Metodreflektion

Det riktas ofta kritik mot diskursanalysstudiers reliabilitet där det hävdas att det krävs en noggrann beskrivning av använda analysverktyg för att studien ska kunna replikeras. Argumentet är emellertid inte mer relevant för diskursanalys än andra vetenskapliga forskningsmetoder då också de kräver en tydlig beskrivning. Eftersom diskursanalyser ställer krav på intersubjektivitet är det inte rimligt att helt avfärda reliabilitetsproblemet utan diskursanalytikern måste motivera de tolkningar som görs. När det gäller validitet gynnas uppsatsens genomskinlighet genom att lyfta fram citat i analysen och därefter analysera dessa, vilket ofta görs i kritiska diskursanalyser (Bergström & Boréus 2012, s.406). Hur väl undersökningen kan generaliseras till andra miljöer anses ibland bli ett problem för kvalitativa forskare då de ofta använder sig av mindre urval (Bryman 2011, s.351f). Gällande uppsats hanterar visserligen en mindre mängd dokument men slutsatserna behöver inte bli mindre värdefulla för det. ”Måttliga” generaliseringar kan ändå utföras där mitt resultat jämförs med andras och, i viss mån, kan hjälpa till att förklara andra fenomen (ibid., s.370f).

Att ta hänsyn till etiska aspekter i vetenskapliga undersökningar är viktigt för att skydda

undersökningspersonerna. Etiken inom samhällsvetenskaplig forskning fokuserar främst på de problem som kan uppstå vid insamling och analys av data (ibid., s.147). Vid föreliggande diskursanalys används endast statligt producerade dokument vilka är offentliga dokument. Etiska problem gällande informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav och nyttjandekrav (ibid., s.132) är därmed inte applicerbara på gällande studie. Det innebär emellertid inte att uppsatsen inte på något sätt kan påverka och/eller ge negativa konsekvenser för de personer som på något vis känner sig berörda av min studie.

Diskursanalytiker intresserar sig för kontexten runt det skapade materialet och frågor om vem som har skapat dokument samt vem som presenteras i dokumentet är av hög relevans (Reed 2000 se Bryman 2011, s.476). Enligt de los Reyes och Mulinari, skapas alltid all vetenskaplig kunskap ”inom ramen för en maktstruktur” (2005, s.33) då personen som producerar kunskapen bestämmer vad som är viktigt för diskursen, vad som är rätt och fel, allt utifrån den position man har i samhället (ibid., s.92). Det är således viktigt att ta hänsyn till den maktposition talaren har gentemot den omtalade både när man läser andras texter men också när man själv producerar text. Frågan om hur min samhällsposition som vit, medelklass och kvinna, påverkar min egen kunskapsproduktion är viktig att ha med sig under studiens utförande.

## 5 Teoretiska ramverk

I kommande avsnitt presenteras de två teorier som kommer att fungera som analysens förklaringsverktyg. Först beskrivs Erving Goffmans teori om stigma (2011) och därefter intersektionalitet.

### 5.1 Erving Goffman – Stigma

Goffmans teori om stigma (2011, s.9ff) är ett av hans mer välkända verk. Han förklarar stigma som ett resultat av människors behov av att kategorisera personer. Vi kategoriserar för att kunna förutspå hur vi ska agera när vi möter en viss typ av människa. Om vi möter en främling ska vi med hjälp av personens olika egenskaper, exempelvis yrke, kunna placera in främlingen i en passande kategori. Dessa kategorier ligger sedan till grund för våra normativa förväntningar och gör att vi automatiskt fortsätter kategorisera människor.

Goffman gör viktig skillnad på en människas virtuella sociala identitet, den person vi skapar



genom vår kategorisering, och människans faktiska sociala identitet, de egenskaper personen faktiskt har. När en människa har en mindre önskvärd egenskap, vare sig det gäller den virtuella eller den faktiska identiteten, placerar vi automatiskt personen i en lägre kategori och tilldelar den ett stigma som gör att människan anses vara mindre värd än andra. Vad som klassas som en mindre önskvärd egenskap ändras beroende på var och med vilka man befinner sig. Ett stigma grundar sig främst i de stereotyper vi skapar genom vår kategorisering och handlar om hur människor automatiskt kopplar samman olika utmärkande egenskaper med olika mallar (ibid.). Goffman definierar en person som blivit stigmatiserad som följande.

En individ, som eljest lätt skulle ha accepterats i det vanliga sociala samspelet, har ett drag, en egenskap som inte kan undgå uppmärksamhet och som får dem av oss som möter honom att vända sig bort från honom och bortse från de anspråk på gemenskap med oss som hans övriga egenskaper i och för sig kunde ha motiverat. Han besitter ett stigma, han avviker på ett icke önskvärd sätt från våra förväntningar (ibid., s.12).

Goffman delar upp stigma i tre olika typer. Den första rör kroppsliga missbildningar som han exemplifierar med en person utan näsa, men handlar likväl om olika funktionsnedsättningar. Det andra rör den personliga karaktären där han räknar in bland annat psykiska sjukdomar, arbetslöshet, extrema politiska åsikter, självmordsförsök och homosexualitet. Egenskaper som av en stor del människor uppfattas som tecken på svaghet. Den sista typen rör tribala stigmat där Goffman placerar kategorier som nation och religion och handlar om det man oftast föds in i och beror på sitt släkte (ibid.).

Goffman (ibid., s.125f) menar också att hur samhället bemöter stigmatiserade människor kännetecknas av en högst tvetydighet. Å ena lyfter organisationer och myndigheter fram hur de stigmatiserade människorna ska se på sig själv som en fullvärdig människa som är lika bra som alla andra, människan har bara råkat bli utesluten från en del av det sociala livet. Samtidigt framställs det ofta som att det är individen som det är fel på och det är den som måste arbeta med sig själv för att komma tillbaka till det normala. Parallellt som man höjer människan sänker man den lika snabbt genom ett skuldbeläggande. Samhällets syn på personer som stigmatiserats påverkar deras syn på sig själva där de känner sig som mindre värda i samhället.

Att Goffman benämner avvikelser som egenskaper är något som jag, som författaren till denna uppsats, tar avstånd från. Fokus i gällande uppsats ligger på Goffmans interaktionistiska utgångspunkt där avvikelse är något som växer fram ur samspelet mellan avvikare och icke-avvikare (ibid., s.22) i enlighet med diskursanalytisk metod som menar att individer och relationer är något som konstrueras (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s.72f). På så vis läggs fokus på det bakomliggande fenomen som producerar stigmatiseringen och de stigmatiserade

tilldelas inte en ansvarigroll.

Enligt de los Reyes och Mulinari utsätts personer som blir föremål för rasism och diskriminering för en konstant stigmatisering (2005, s.5). Med hjälp av ett intersektionellt perspektiv ifrågasätts det ständiga kategoriserande av *vi* och *dem* vilket leder oss in på nästa teori.

## 5.2 Intersektionalitet

Begreppet intersektionalitet myntades av Kimberlé Crenshaw under slutet av 1980-talet då hon kritiserade genusforskningen för dess icke-förmåga att analysera kön som ett differentierat begrepp (de los Reyes & Mulinari 2005, s.15). Intersektionalitet introducerades senare till Sverige av de los Reyes, Molina och Mulinari (Lykke 2005, s.8). På samma sätt som genusforskningen, har feminism kritiserats för att inte involvera den ojämlikhet som bygger på uppfattningar om könstillhörighet, sexuell läggning, klasstillhörighet och hudfärg i sina analyser. Istället grundas analysen på medelklassens heterosexuella och vita hegemoni (de los Reyes & Mulinari 2005, s.7f).

Det förtryck kvinnor utsätts för är nödvändigtvis inte primärt kopplat till kön. Eftersom kvinnor och män inte bara är just kvinnor och män blir det problematiskt att bara se till kön som den enda differentierande faktorn. Även om kön kan ses som fundamentalt för makthierarkier finns det mycket som visar att det finns en större antagonism hos klass- och nationalitetsgränser jämfört med kön då både kvinnor och män bidrar till reproducerandet av gränsdragandet (ibid., s.41).

Då det intersektionella perspektivet synliggör alla diskrimineringsgrunder kan man förklara hur dessa olika grunder interagerar med varandra (ibid., s.8). Om man analyserar social jämställdhet utan ett intersektionellt perspektiv utesluter man grunder som påverkar det man analyserar. Intersektionalitet handlar med andra ord om hur olika diskrimineringsgrunder påverkar varandra och hur det hela tiden reproduceras en distinktion mellan *vi* och *dem* (ibid., s.99).

Intersektionellt perspektiv kan användas som ett förklaringsverktyg för att studera hur olika regler och normer i form av maktstrukturer påverkar utsatta grupper. Det synliggör hur maktordningar på olika nivåer beror och upprätthålls av varandra, och förklarar således hur frågor om ojämlikhet och makt hör ihop med identitetskategorier som kön, genus, klass, funktionalitet och sexualitet (ibid., s.9f).

Hur kan då det intersektionella förklaringsverktyget appliceras på gällande uppsats? De los Reyes och Mulinari menar att ett intersektionellt perspektiv inte bara tillåter ett synliggörande av differentierade och samspelande maktstrukturer utan problematiserar också det faktum att makt och ojämlikhet är något som konstrueras i exempelvis myndigheters hantering. Kunskapsproduktion beror till hög grad på rådande maktstruktur och lägger grund för normativitet. Patriarkala normer och rasistiska föreställningar hos myndigheter och institutioner skapar en normaliseringsprocess där man osynliggör vissa grupper. De los Reyes och Mulinari exemplifierar detta när de beskriver hur hedersrelaterat våld hanteras hos myndigheter. I normaliseringsprocessen av hedersrelaterat våld kan man se rasistiska föreställningar och/eller klasstereotyper där man hänvisar till kulturella företeelser och sociala miljöer, vilket leder till att kvinnor och barn med invandrarbakgrund osynliggörs som brottsoffer. Brottsoffret blir således ännu mer utsatt på grund av myndighetens hantering (ibid.).

De los Reyes och Mulinari förklarar att kunskapsproduktionen är djupt rotad i samhällets ideologiproduktion och menar att detta ironiskt nog även märks i de diskurser som uppstått i syfte att förändra denna ordning (ibid., s.15). En intersektionell analys hjälper till att lokalisera de materiella och diskursiva intersektioner som fastställer och upprätthåller ojämlikheten (ibid., s.7).

## 6 Analys

Följande del syftar till att med hjälp av valda teoretiska perspektiv, skapa en förståelse för hur statens olika ordval och kunskapskoncentration kan konstituera samt reproducera en stigmatisering och marginalisering genom deras beskrivning av identiteter och relationer. Kapitlet inleds med en problematisering av det ojämna maktförhållande som råder mellan talare och omtalade. Därefter diskuteras identifierade problematiska ordval, vilket syftar på att visa hur ett litet ord kan ha stor betydelse. Sedan belyses hur olika formuleringar och fokuseringar riskerar att skapa en skuldbeläggning av säljaren och därefter går jag djupare in på ämnet vithetens hegemoni. Slutligen diskuteras de stereotyper som konstrueras i kunskapsproduktionen och huruvida Sverige ska anses vara ett föregångsland. De textutdrag som citeras är inte de enda identifierade inom det temat utan utgör endast exempel.

## 6.1 Maktförhållandet mellan talare och omtalade

I avsnitt 4.3 lyfte jag fram problematiken som rör maktförhållandet mellan talare och omtalade. På samma sätt som denna problematik berör mig som författare och dem jag skriver om berör det även det material jag analyserar.

I en del utredningar har intervjuer genomförts med personer med erfarenhet av att sälja sex (se t.ex. Socialstyrelsen 2011b, s.2) men majoriteten av det producerade underlaget grundar sig på statistik och andra myndigheters insamlade kunskaper. Det framgår dock i materialet att det är svårt att få tag i personer med erfarenhet av att sälja sex och få dem att delta i studier (Socialstyrelsen 2007, s.12). I enlighet med Goffmans begrepp virtuella och faktiska identiteter (2011, s.10) riskeras det att konstrueras en virtuell identitet som inte stämmer överens med den faktiska identiteten då materialet sällan involverar personers egna berättelser om deras erfarenheter av att sälja sex. De omtalade, personer med erfarenhet av att sälja sex, blir beskrivna utifrån talarens ståndpunkter. De blir således tvungna att se på sig själva utifrån hur de som skriver ser på personen. Detta dilemma går hand i hand med Goffmans beskrivning (ibid., s.125) om hur en stigmatiserad person tvingas se på sig själv utifrån hur de andra (samhället) ser på personen.

## 6.2 Problematiska ordval

Vilka ordval talare och författare gör samt dess betydelse är något som alltmer diskuteras. Hur ett ord uppfattas är visserligen högst individuellt men samtidigt råder en någorlunda konsensus över vissa ord som anses vara förlegade. Som de los Reyes och Mulinari lyfter fram, sänder språket både budskap och fastställer normmodeller genom hur olika ting konstrueras i kunskapen (2005, s.63). Vilka ord som används ändras hela tiden och de los Reyes och Mulinari menar (ibid., s.33) att både kunskapsproduktionen och samhället förändras konstant men påpekar att utvecklingen inte nödvändigtvis sker samtidigt.

Den senaste tiden har flera ord problematiserats och används därmed inte i lika hög grad som tidigare. Det finns också ord som inte har uppmärksammats och diskuterats lika mycket. Ett exempel i denna analys är ordet prostitution. Det finns också exempel på ord som, när de används i kombination med andra ord, tenderar skapa en stigmatisering. Det är detta som kommer att diskuteras i avsnittet.

### 6.2.1 Prostitution – inte en (köns)neutral beteckning

Att beteckna den som tillhandahåller den sexuella tjänsten som *den prostituerade* kan av vissa uppfattas som stigmatiserande, men anses av andra vara en riktig beskrivning av verkligheten. Vi använder i vår text ibland ordet *prostituerad* för att beteckna den som utnyttjas sexuellt, men också uttrycken *person som utnyttjas i prostitution* och *person med erfarenhet av prostitution* förekommer (SOU 2010:49, s.61f).

Här ovan motiveras valet av ordet/orden som används för att beskriva de personer som säljer sexuella tjänster. Samtidigt som det fastslås att ordvalet kan skapa en stigmatisering används ordet ändå. Det gäller inte endast i denna SOU utan också i de dokument Socialstyrelsen har producerat. I SOU:n skriver man att det är viktigt att framhäva att det, oberoende av ordval, inte handlar om vad involverade personer är utan det handlar om det de gör (ibid., s.62). I Socialstyrelsens utbildningsmaterial uttrycker de att ordet är könsneutralt och betecknar ett socialt fenomen som innefattar minst två partner och hänvisar till samma förklaring i brottsbalken (2011b, s.14). Socialstyrelsen skriver också att begreppet inte används när det gäller barn under 18 år, istället använder man begrepp som ”sexuell exploatering av barn, t.ex. handel med barn för sexuella ändamål, köp av sexuell handling av barn eller utnyttjande av barn för sexuell posering” (ibid., s.19). Att Socialstyrelsen inte använder begreppet för barn under 18 år kan möjligen stödja det som skrivs i textutdraget; ordet kan anses vara stigmatiserande.

På samma sätt som ordet prostitution betecknar en företeelse (där det ingår två aktörer; köpare och säljare) betecknar ordet prostituerad en person. Då ordet, som beskriver en person, i genomgången material används lika ofta som ordet som beskriver en företeelse och inte har ett direkt motsvarigt ord som talar om den som köper sexuella tjänster, tenderar definitionen att förlora sin neutralitet och på så vis läggs fokus på säljaren. Att begreppet saknar motsvarighet för sexköparen framgår tydligt i detta citat:

Inomhusprostitution är – som tidigare nämnts – ett samlingsbegrepp för de former av prostitution där kontakterna mellan den prostituerade och sexköparen inte sker i gatumiljön (SOU 2010:49, s.149).

Precis som de los Reyes och Mulinari konstaterar är det genom ord vi förmedlar normmodeller (2005, s.63). Ordet prostituerad betecknar personen som säljer men saknar motsvarigheten för personen som köper. Därmed finns risken att det neutrala ordet som betecknar en företeelse, fastställer en normativ modell där det blir underförstått att det är säljaren man talar om. Begreppet prostitution ska vara neutralt och är det i teorin men risken finns att man associerar det med säljaren, vilket i sin tur kan öka stigmatiseringen av säljaren.

## 6.2.2 Normalpopulation – behovet av en motpol?

De två följande citaten är utdrag från Socialstyrelsens utbildningsmaterial där ungdomars och unga vuxnas erfarenheter av sex mot ersättning diskuteras.

Jämfört med normalpopulationen tycks gruppen ungdomar som är placerade vid institutioner ha större erfarenhet av att få ersättning för sex (Socialstyrelsen 2011b, s.46).

Begreppet *normalpopulationen* i meningen ovan används på flertalet ställen i genomgången material. Ett annat exempel där det används är textutdraget nedan där en jämförelse görs angående psykisk ohälsa.

Jämfört med normalpopulationen fann författarna stora skillnader i den psykiska ohälsan (ibid., s.59).

Socialstyrelsen grundar sin information genom en enkätundersökning som har genomförts vid 21 SiS-institutioner<sup>4</sup>. De som inte ingår i Socialstyrelsens begrepp normalpopulationen är de personer som är placerade vid SiS-institutioner (ibid., s.46).

Vid formuleringen normalpopulationen är ordet ”normal” intressant med stöd av Goffmans tankar kring kategorisering, normativa förväntningar och stigma rörande den personliga karaktären (2011, s.12). Ordet ”normal” omges av citattecken då begreppet är diffust och naturligt resulterar i flera frågor: Vem är normal? Hur är man normal? Vem är inte normal? Den sista frågan besvarar Socialstyrelsen; de som inte tillhör gruppen normala är de ungdomar och unga vuxna som är placerade vid SiS-institutioner. Genom att använda ordet normalpopulation skapas en kategorisering där personer placerade på institutioner konstrueras som onormala och resterande människor de normala. Denna typ av kategorisering kan möjligen grunda sig i ett behov av att ställa grupper mot grupper vilket skapar en jämförelse och en motpol.

De los Reyes och Mulinari hänvisar till Michel Foucaults analys om förhållandet mellan makt och normer där de menar att genom maktutövande skapas ”en samhällelig konsensus över definitionen av det rätta, möjliga och naturliga” (2005, s.43). De personer som inte är inkluderade i definitionen anses vara avvikare och stigmatiseras. Maktutövandet legitimerar stigmatiseringen av avvikande individer och grupper och skapar ”en legitim ordning” (ibid.).

Socialstyrelsens uttrycker sig inte bara normerande utan använder ett ord som både inkluderar och exkluderar. Ordet normalpopulationen exkluderar de ungdomar som är placerade vid institutioner och inkluderar samtidigt samhällets resterande människor. Socialstyrelsen definierar

---

<sup>4</sup> SiS är en förkortning för Statens institutionsstyrelse vilket är en statlig myndighet som bedriver tvångsvård samt behandlingar av ungdomar och vuxna med psykosociala problem och/eller missbruksproblem (Statens institutionsstyrelse SiS 2015).

vad som anses vara det naturliga och rätta och riskerar förmedla ett godkännande av en exkludering och stigmatisering av personerna.

### 6.3 Skuldbelägning

Reed (2000 se Bryman 2011, s.486) menar att det är genom språket vi utför större delen av våra handlingar vilket han exemplifierar med hur vi skuldbelägger andra eller hur vi presenterar oss själva. Tidigare beskrevs hur ordvalet prostitution lägger fokus på personer som säljer sexuella tjänster och inte de som köper. Detta avsnitt analyserar vidare vart fokus läggs i kunskapsproduktionen och hur detta kan leda till en, medveten eller omedveten, skuldbelägning.

#### 6.3.1 Fokus på säljare respektive köpare

I prop. 1997/98:55 (s.105) framgår det att den partiella kriminaliseringen åsyftade uppmärksamma och skuldbelägga köparen och inte den redan utsatta säljaren. De två kommande citaten är tagna från SOU 2010:49. Det första textutdraget hänvisar till prop. 1997/98:55 och menar att just det syftet, att rikta uppmärksamheten mot köparen, var den väsentligaste förståelsen.

Den viktigaste insikten när det gäller prostitutionsfrågan som presenterades med kvinnofridspropositionen var att uppmärksamheten måste riktas mot köparna (SOU 2010:49, s.14).

Citatet nedan visar att lagen också var tänkt att fungera som avskräckande effekt på köparna.

Lagen var riktad mot efterfrågan och den antogs kunna få avskräckande effekt på sexköparna, vilket borde medföra en minskad kundkrets som i sin tur skulle få till följd en minskning av antalet prostituerade personer och en minskad nyrekrytering (ibid., s.225f).

Som jämförelse återfinns de två kommande citaten i samma SOU som de två ovan. Det första textutdraget är en del av en diskussion som förs i SOU 2010:49 om vikten av regelmässiga insatser hos polisen.

En polis har uppgett att det är anmärkningsvärt att det i Sverige kan förekomma en så öppen handel med sexuella tjänster när man har en lag som förbjuder köp av sådana tjänster. Flera poliser har även betonat vikten av att myndigheterna visar att förbudet är allvarligt menat för att antalet prostituerade ska kunna hållas nere (ibid., s.217).

Textutdraget nedan kommer från ett avsnitt som handlar om att kriminaliseringen har gjort det svårare för personer att ägna sig åt koppleriverksamhet och människohandel för sexuella ändamål.

Förbudet mot att köpa sexuella tjänster uppfattas ha gjort det svårare för såväl svenska som utländska personer att börja prostituera sig, särskilt i gatuprostitutionen (ibid., s.223).

”Antalet prostituerade ska kunna hållas nere” (ibid., s.217) och ”förbudet [...] uppfattas ha gjort det svårare för [...] personer att börja prostituera sig” (ibid., s.223) kan ge en bild av att förbudet egentligen handlar om att minska antalet säljare. Första citatet speglar visserligen en polis svar på en undersökning men eftersom uttalandet inte kritiseras i SOU:n är det intressant för min analys. När det i genomgången material hänvisas till andras uttalanden följer oftast en kortare diskussion efter, som antingen problematiserar, håller med eller avvisar uttalandet helt. Dessa uttalanden ovan följs alltså inte av en diskussion.

I Socialstyrelsens utredningar, utvärderingar och utbildningsmaterial och SOU 2010:49 syns ett genomgående tema där nästan allt material handlar om personerna som säljer. I utbildningsmaterialet (Socialstyrelsen 2011a; Socialstyrelsen 2011b) som riktar sig till myndigheter, organisationer etc. som kommer i kontakt med personer som säljer sexuella tjänster är det förståeligt att materialet fokuserar på säljarna. I resterande material som består av utredningar och utvärderingar står också säljarna i centrum trots att det framgått från början, i kvinnofridspropositionen (SOU 2010:49, s.14), att uppmärksamheten ska riktas mot köparna. Socialstyrelsen (2011b, s.68) presenterar kort KAST (Köpare Av Sexuella Tjänster) vilket i stort sett är det enda som berör den prevention som syftar minska efterfrågan. I SOU:n finns ett två sidor långt stycke om köparna men till skillnad från den detaljerade beskrivningen av säljarna finns inte motsvarigheten med där köparnas bakgrund tas upp och diskuteras (SOU 2010:49, s.157). Samtidigt som olika möjliga förklaringar till att personer säljer sex där social problematik, fattigdom och missbruk tas upp (se t.ex. ibid., s.117) skapas inga teorier om varför köparna agerar som de gör.

De los Reyes och Mulinari lyfter fram betydelsen av att inte endast problematisera det som sägs utan även det som inte sägs (2005, s.83) vilket också diskursanalytiker intresserar sig för (Bryman 2011, s.474). Genom att det läggs vikt vid att förklara säljaren, varför den valt att sälja sex och skriva ”att antalet prostituerade ska kunna hållas nere” (SOU 2010:49, s.217) framställs säljarna som orsak till att köp av sexuella tjänster existerar. En möjlig förklaring återfinns hos Goffman (2011, s.126) som diskuterar myndigheters tvetydiga bemötande av stigmatiserade. Samtidigt som säljarna oftast i materialet framställs som offer kan andra handlingar eller



uttalanden, exempelvis de ovan, feltolkas som att köp av sexuella tjänster existerar på grund av att de säljer. När utredningar och utvärderingar vill veta hur den typiska säljaren ser ut, hur ofta personen säljer och hur man kan få säljaren att sluta sälja sexuella tjänster (se t.ex. Socialstyrelsen 2008, s.22) varierar fokus mellan deras utsatthet till allt som måste göras för att få dem att inte ”välja” att sälja sex. På så vis konstrueras en förväntan på personen som säljer sexuella tjänster där den måste återgå till ”det normala” och en skuldbeläggning skapas i enlighet med Goffman (2011, s.126).

### 6.3.2 Ett kvinnoproblem eller ett mänskligt problem?

I SOU 2010:49 (s.65) fastställs att innebörden av köp och försäljning av sexuella tjänster varierat över tid. I citatet nedan beskrivs att orsaken till köp och försäljning har ändrats från säljarnas problem till en samhällsfråga.

Orsakerna till prostitutionen på individnivå ansågs i huvudsak vara knutna till säljarna (kvinnorna) och deras sociala problematik, ekonomiska förutsättningar och eventuella missbruk. [...] Genom att behandla prostitutionen som en kvinnofråga ansåg utredningen att man bortsåg från att tillgången på prostituerade helt är beroende av efterfrågan. För att markera att prostitutionen inte är någon kvinnofråga, utan snarare ett mänskligt problem, valde utredningen att försöka vidga begreppet och kom att definiera prostitution på följande sätt. Prostitution föreligger när minst två parter köper respektive säljer sexuella tjänster mot (vanligen) ekonomisk ersättning, som utgör en förutsättning för den sexuella tjänsten (ibid., s.65f).

Textutdraget kan ge bilden av att skuldbeläggningen på säljare (kvinnor<sup>5</sup>) har upphört. Att sluta tala om ämnet som en kvinnofråga innebär nödvändigtvis inte att fokus har flyttats och skuldbeläggning på säljarna, eller kvinnorna, har slutat vilket kan exemplifieras med följande citat.

Pågående studier om ungdomar vid SiS-institutioner visar också att andelen kvinnor/flickor som har erfarenhet av att sälja sex är högre än andelen män/pojkar. En förklaring till att andelen flickor med erfarenhet av sex mot ersättning är högre än andelen pojkar är att flickor ofta är placerade av just det skälet att de är sexuellt risktagande, medan pojkar placeras av andra skäl t.ex. att de begår brott (Socialstyrelsen 2011b s.46).

I avsnitt 6.2.2 diskuterades textutdrag där Socialstyrelsen använde sig av ordet normalpopulation för att beskriva de personer som inte är placerade vid SiS-institutioner. Utdraget ovan är taget från samma avsnitt som ett av de citaten. Citatet kan tolkas som att det finns en naturlig koppling

---

<sup>5</sup> Gällande uppsats använder sig inte av ordet kvinna som synonym för säljare och man som synonym för köpare vilket både Socialstyrelsen, SOU och andra dokument gör. I detta avsnitt är det dock oundvikligt av naturliga skäl.

mellan kön och sexualitet där flickor är mer sexuellt risktagande än pojkar. Detta kan förstås utifrån Goffmans begrepp kategorisering och stigmatisering (2011). Flickor förklaras som placerade på institution på grund av sin sexualitet medan pojkar är placerade där av andra skäl. Med detta argument riskerar Socialstyrelsen konstruera en självklar relation mellan kön och sexualitet då det anses förståeligt att fler flickor har erfarenhet av försäljning av sexuella tjänster i jämförelse med pojkar. Med utgångspunkt i de los Reyes och Mulinaris resonemang om roller och ramar (2005, s.97) kan citatet ovan visa på de ramar individerna har att röra sig inom, i detta fall sexualitet och kön. Orden sexuellt risktagande ger en bild av att flickorna/kvinnorna inte agerar inom sin ram gällande sexualitet då normen säger att pojkar/män har en större sexualdrift. Eftersom flickorna/kvinnorna inte lever upp till denna normativa förväntning läggs en grund för stigmatisering.

### **6.3.3 ”Hotet” från utlandet**

Precis som Harrington fastslår i sin studie (2012, s.337) är det tydligt i genomgången material att stort fokus läggs på den globala sexmarknaden och hur denna påverkar Sverige. Meningen nedan är en av många som handlar om på vilket sätt, vilka och hur många personer som kommer till Sverige för att sälja sex.

Göteborgspolisens berättar att sexsäljare från utlandet kommer i vågor (Socialstyrelsen 2007, s.43).

De los Reyes och Mulinari kritiserar diskursen om människohandel och trafficking som försummar det faktum att det existerar främst i den rika världen och samtidigt ”skapar konsensus inför ’hotet’ från utlandet” (2005, s.107). De menar att när människohandeln, som sker över gränserna, framställs som en omoralisk och hotande handling bortser man från det maktförhållande som gjort att dessa människor känt sig tvungna att ta sig till Sverige (ibid.). Det är detta Vijayarasa anser är en bidragande faktor till stigmatiseringen; forskare och aktivister uppmärksammar inte betydelsen av den exploaterande migrationen (2013, s.1015). Genom att statens kunskapsproduktion om köp och försäljning av sexuella tjänster inte diskuterar och problematiserar Sveriges ansvar som del av ”den rika världen” riskeras det att konstrueras en bild där de personer som kommer till Sverige, av sig själva eller genom människohandel, ses som ett hot mot landet. Istället för att tala om hur Sverige påverkas av den internationella och gränsöverskridande sexmarknaden borde det sålunda talas mer om hur Sverige kan vara

bidragande faktor. Ett exempel på detta är hur svenska män och kvinnor bidrar till sexturismen vilket diskuteras under nästa avsnitt.

## 6.4 Vithetens hegemoni

Fairclough menar att ”hegemonibegreppet [tillhandahåller] ett sätt varpå vi kan analysera hur diskursiv praktik ingår i en större social praktik, där maktrelationer ingår” (se Winther Jørgensen & Phillips 2000, s.80); om en hegemoni existerar i en diskurs existerar den även i samhället. Den hegemoni som råder inom denna diskurs speglar således också den hegemoni som råder utanför diskursen. De los Reyes och Mulinari (2005, s.91) förklarar att begreppet vithetens hegemoni visar på den maktobalans som råder mellan vita och svarta där vithet innebär privilegier. Med utgångspunkt i detta följer några citat där fokus ligger på distinktionen mellan *svenska kvinnor* och *utländska kvinnor* samt två andra diskussioner som också är intressanta mot bakgrund av vithetens hegemoni.

Som framkommit tidigare har även Danmark haft en ökad tillströmning av utländska kvinnor på prostitutionsmarknaden (SOU 2010:49, s.155).

*De utländska kvinnorna* är ett återkommande tema genom allt material. Orden syftar troligtvis till att särskilja utländska kvinnor från svenska kvinnor för att få en överblick över den globala respektive nationella sexköpsmarknaden. Uppdelningen och särskiljningen av de svenska kvinnorna och de utländska kvinnorna kan dock fungera som en utestängningsmetod för de sistnämnda. I linje med de los Reyes och Mulinari kan det anses vara en symbolisk utestängning av ”den andre”. De menar att den nationella staten fastställer ett område med det rätta språket och ursprunglig befolkning vilket skapar en gränsdragning mellan de som anses tillhöra nationen och de som inte anses tillhöra (de los Reyes & Mulinari 2005, s.30). Genom att skapa och vidhålla identiteter som utländska och nationella upprätthålls ett system som både exkluderar och skapar en ojämlikhet. Den gemenskap de nationella får resulterar i ett avståndstagande från de utländska.

Enligt de los Reyes och Mulinari höjer gränsdragningen de nationella och sänker de utländska vilket neutraliserar rasism, ojämlika maktrelationer och sociala hierarkier. De menar att nationella staters oförmåga att skapa gemenskap ligger till grund för exkludering (ibid., s.30f).

När man diskuterar prostitution och s.k. gråzoner till prostitution i samband med olika typer av migration som vi gjort i avsnittet ovan är det viktigt att poängtera att det finns risker med en överdriven misstänksamhet gentemot personer med utländsk bakgrund (Socialstyrelsen 2007, s.44).

Citatet ovan är i slutet av ett avsnitt där Socialstyrelsen diskuterar andelen utländska kvinnliga säljare i Stockholm, Göteborg och Malmö. Bland annat nämner de även i avsnittet att svarta, polska och romska kvinnor har ökat de senaste åren bland sexsäljarna (ibid., s.43). I textutdraget ovan förmedlar Socialstyrelsen att det är riskabelt att vara överdrivet misstänksam mot personer med utländsk bakgrund. Citatet indikerar att det finns en konsensus om att det finns en koppling mellan utländsk bakgrund och försäljning av sexuella tjänster, även om Socialstyrelsens mening troligtvis är att minimera stigmatiseringen och skuldbeläggningen av utländska personer. Stigmatiseringen här rör sig om tribala stigmat i enlighet med Goffman (2011, s.12) då det är nationaliteten Socialstyrelsen uppmärksammar som särskiljande faktor. Socialstyrelsens försök till att förminska stigmatiseringen tenderar att lägga en grund för normativa förväntningar hos de personer som inte anses vara svenska.

Goffman skriver att det är viktigt att förstå skillnaden mellan människors virtuella sociala identitet och faktiska sociala identitet men stigmat tilldelas personen oavsett i vilken identitet de sämre egenskaperna återfinns (ibid., s.10). Även om Socialstyrelsen menar att lyfta fram att man *inte* ska vara misstänksam mot personer med utländsk bakgrund finns det en risk att de redan stigmatiserats genom normativa föreställningar om deras virtuella sociala identitet som de utländska.

År 2010 uppskattade prostitutionsenheterna i Stockholm, Göteborg och Malmö att cirka 10–30 procent av deras klienter ursprungligen kom från ett annat land än Sverige (Socialstyrelsen 2011b, s.23).

Citatet ovan pekar på att minoriteten av personer som säljer sex har en utländsk bakgrund. Samtidigt som det fastställs att de flesta personer som säljer sex är svenskfödda läggs mycket fokus på att beskriva säljarna med en annan bakgrund. Precis som Harrington (2012, s.337) konstaterar, fokuserar den svenska staten på den globala sexmarknaden, hur andra länder påverkar Sverige. Genomgången av materialet visar att trots att det är majoriteten svenskar som säljer sex inom de svenska gränserna läggs oproportionerligt fokus på utlandsfödda. Detta reproducerar, som Harrington (ibid.) fastslår, en hegemoni där utlandsfödda får ta skulden. Utöver detta fastställer Socialstyrelsen (2008, s.41) intressant nog att svenska kvinnor och män tillför mycket till sexturismen och upprätthåller existensen av köp och försäljning av sexuella tjänster utomlands.

Att så mycket fokus läggs på personer som säljer sexuella tjänster med annan bakgrund än

svensk kan också förstås utifrån de los Reyes, Molina & Mulinaris diskussion (2002, s.316) om den hierarkiska rangordning som råder där den vita nordeuropén står högst upp i skalan och icke-européer hamnar längst ner. I linje med Goffman (2011, s.10ff) hamnar de personer som inte står överst i rang i en lägre kategori och anses vara mindre värda än andra. Återigen handlar det om ett tribalt stigma (ibid.) där personers landstillhörighet kan ligga till grund för en marginalisering och stigmatisering.

#### **6.4.1 Generalisering**

Socialstyrelsen skriver att det är viktigt att ”undvika generaliseringar beträffande dem som *köper sexuella tjänster*” (2008, s.24) samtidigt är generaliseringar ett återkommande tema i materialet. Detta verkar ske främst när de som säljer sex med utländsk nationalitet beskrivs. De två följande citaten exemplifierar detta.

Socialstyrelsens kartläggning från 2007 visade att polis och socialtjänst hade uppgifter om sexsäljare med migrationsbakgrund från Östeuropa, Ryssland, Thailand och Afrika (Socialstyrelsen 2011b, s.23).

Socialstyrelsen beskriver uppgifter som visar att en del personer i Sverige som säljer sex har migrationsbakgrund i Ryssland, Thailand, Östereuropa och Afrika. De förstnämnda presenteras i form av länder medan de sistnämnda i en större region och en världsdel. I citatet nedan talas det om afrikanska kvinnor.

I Södermanland har polisen påträffat afrikanska kvinnor som kommit via Italien för att sälja sexuella tjänster, samt trafik med sexsäljare från Lettland (Socialstyrelsen 2007, s.20).

Att denna typ av generalisering används i materialet kan tolkas utifrån de los Reyes och Mulinaris kritik (2005, s.70) mot Västeuropas och USAs förminskning av den tredje världen samt Donnelly's tankar (2003) om att Västeuropa och USA sitter på en piedestal där allt de gör blir det rätta. Genom detta paradig skapas en motbild där tredje världen framställs som uråldrig och den vita hegemonin upprätthålls (de los Reyes & Mulinari 2005, s.75ff). Enligt de los Reyes och Mulinari grundar sig det i den sociala och ekonomiska ordning som ändrades vid koloniseringen där väst tilldelades funktionen som samhällsmodell. Hur grupper, människor, områden, omtalas och formeras ligger till grund för en neutralisering av maktrelationer. Det är också genom denna ordning en anonymisering av andra än väst skapas (ibid., s.64ff) vilket framkommer i detta citat genom att generalisera alla länder i Afrika, som till skillnad från de andra är en kontinent, och på samma sätt Östeuropa som är en större region. Denna typ av

generalisering kan skapa en normativ förväntning i linje med Goffman (2011, s.9f) där alla från Östeuropa och Afrika förväntas att vara likadana vilket också tenderar att skapa en förminskning av dessa.

#### **6.4.2 Skillnaden mellan kvinnor och kvinnor**

De los Reyes och Mulinaris (2005, s.55) menar att det ibland i kunskapsproduktion skapas en ”annanhet” när man lyfter fram den andra som underlägsen, avvikande eller främmande. I citatet nedan beskriver Socialstyrelsen olika grupper av kvinnor som framkommit under de kartläggningar som gjorts av köp och försäljning av sex.

De fyra grupper som nämns är utsatta kvinnor, väletablerade kvinnor, kvinnor med utländsk bakgrund och unga kvinnor. I de fall kvinnorna vistas utan uppehållsrätt eller uppehållstillstånd är försörjningsmöjligheterna begränsade – att sälja sex kan bli ett alternativ (Socialstyrelsen 2011b, s.42).

Genom att använda ord som utsatta, väletablerade, utländsk bakgrund, unga, skapas en kategorisering där grupperna ställs mot varandra. Socialstyrelsen skriver också att för de kvinnor som vistas utan uppehållsrätt eller uppehållstillstånd kan försäljning av sex bli ett alternativ för att kunna försörja sig (ibid., s.42). När de talar om de väletablerade kvinnorna är risken att det skapas en bild av välutbildade kvinnor med välbetalda arbeten där ekonomiska motiv inte är det primära motivet att sälja sex. Att gruppera exempelvis väletablerade kvinnor mot kvinnor med utländsk bakgrund ställs grupperna mot varandra och en grund för ”annanhet” i linje med de los Reyes och Mulinari (2005, s.55) läggs. När kvinnorna grupperas som ovan framställs det även som att det ena utesluter det andra. En kvinna kan ju faktiskt vara ung, väletablerad, utsatt med utländsk bakgrund.

#### **6.5 Stereotyper**

Enligt de los Reyes och Mulinari (2005, s.99) gör hegemonin att vissa maktförhållanden inte behöver påvisas; om man talar om kön så är könet heterosexuell, medelklass och vit. Detsamma gäller för klass som är underförstått heteronormativ, vit och medelklass så länge rollen inte problematiseras. Med utgångspunkt i detta, och Vijeayarassas påvisande forskning (2013) om myndigheters snäva tolkning av vem som anses vara offer för sexarbete syftar denna del till att problematisera de stereotyper som riskerar skapas i statens kunskapsproduktion.

### **6.5.1 Heteronormativ utgångspunkt**

Ända sedan första propositionen gällande köp av sexuella tjänster har utgångspunkten varit att män är köpare och kvinnor är de som säljer sex (Prop. 1997/1998) vilket motiveras genom statistik (se t.ex. Socialstyrelsen 2007, s.17f). I sitt utbildningsmaterial skriver Socialstyrelsen att diskursen kring sexköp främst behandlar heterosexuell form av köp och försäljning av sexuella tjänster (Socialstyrelsen 2011b, s.21). Parallellt visar en studie, som Socialstyrelsen har gjort om ungdomar, att andelen pojkar med erfarenhet av att sälja sex är större än andelen flickor (Socialstyrelsen 2011a, s.46) och de som köper sex av pojkar/män är oftast även de av det manliga könet (Socialstyrelsen 2011b, s.44). RFSL, Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners och queeras rättigheter, har kritiserat lagen mot köp av sexuella tjänster. De menar att det råder en heteronormativ utgångspunkt i diskursen vilket exkluderar de personer som tillhör gruppen hbt-personer (Jonsson 2010). Socialstyrelsen tar upp detta i sin utvärdering (2008, s.38) och skriver att det hade varit intressant att jämföra hbt-gruppers mönster med den heterosexuella kartläggningen men att det inte finns underlag för det.

Samtidigt som vissa studier visar att sexköp män emellan kan vara vanligare än mellan kvinnor och män används heteronormativa utgångspunkter i materialet. Det kan tolkas som att även om normen inom köp och försäljning av sex kan vara att män köper sex av män, är samhällets norm heterosexualitet vilket avspeglar sig i diskursen. Att tala om självklara kopplingar mellan kön och sexualitet, där sexköp mellan kvinnor och män beskrivs som heterosexuell och sexköp mellan män som homosexuell, kan också det spegla samhällets normer där exempelvis bisexualitet och transsexualism är ännu mindre norm än homosexualitet.

Att Socialstyrelsen hade tyckt det varit intressant att jämföra hbt-gruppers mönster med heterosexuella kan grunda sig i det som de los Reyes och Mulinari skriver (2005, s.10), att det hela tiden finns ett behov av att skapa en distinktion mellan vi och dem vilket också Goffman förklarar (2011, s.10) som kategorisering.

### **6.5.2 Den missbrukande kvinnan och den vanliga mannen**

Tidigare under avsnitt 6.3.1 diskuterades hur det fokus som läggs på säljarna kan resultera i en omedveten skuldbeläggning. I detta avsnitt analyseras skillnaden mellan hur säljare respektive köpare beskrivs.

Socialstyrelsen (2011b, s.55f) skriver att kvinnor med erfarenhet av att sälja sex tycker det läggs för mycket fokus på missbruk och inte själva försäljningen av sex vid deras möten med

vård och myndigheter. Kvinnorna menar att genom att fokusera på missbruket känner de sig osedda. Socialstyrelsen skriver dessutom att det är en felaktig föreställning att alla med missbruk finansierar det med att sälja sexuella tjänster (ibid.).

Textutdragen nedan är taget från SOU:n samt Socialstyrelsen och syftar beskriva de flickor/kvinnor som har erfarenhet av att sälja sex. I det första citatet förklaras att de flickor som säljer sex ofta kommer från en missbrukarmiljö där de blivit drogade och sexuellt utnyttjade. De kan också ha haft psykiska problem som exempelvis ätstörningar och självskadebeteende.

Det rör sig bl.a. om flickor som växer upp i missbrukarmiljöer och som tidigt blir både drogade och sexuellt utnyttjade men även om flickor i utåt sett väl fungerande familjer som förutom prostitutionen företagit andra självdestruktiva handlingar som självsvalt, hetsätning, självskadande beteenden och självmordsförsök (SOU 2010:49, s.117).

I kommande citat taget från Socialstyrelsens material framställs det som att det finns en självklar koppling mellan missbruk och försäljning av sex.

Även Skånes polismyndighet uppger att det är svenska sexsäljare i gatuprostitution (missbrukare), men att de påträffar en del [...] på andra arenor, så som Internet och krogen (Socialstyrelsen 2007, s.20).

Denna typ av beskrivning av säljarna som ovan sker genomgående i allt material. Som jämförelse beskrivs köparna, vilka nästan alltid benämns som män, på följande sätt:

Prostitutionsutredningen hade mot den bakgrunden ställt frågan hur det kan komma sig att ”vanliga män” som ofta är gifta eller sammanboende, deltar i en verksamhet som de borde vara medvetna om är destruktiv för dem själva, för deras familjer och framför allt för de kvinnor som de köper sexuella tjänster av (SOU 2010:49, s.54f).

Köparna beskrivs som vanliga män som borde veta bättre men vad innebär vanliga män egentligen? Vanliga män är, om ingen mer information ges, enligt de los Reyes och Mulinari (2005, s.99) de män som är heterosexuella, vita och är medelklass då de är normen. Citatet ovan från SOU:n menar att dessa män borde vara medvetna om att deras handlingar är destruktiva för sig själva, sin familj och de personer som utsätts. Samtidigt som de använder orden *vanliga män* använder de sig av citationstecken som tyder på att de är medvetna att det är ett konstigt uttryck. Det framställs också som att det är konstigt att dessa män, som borde veta bättre och som har fasta förhållanden, faktiskt köper sex.

När köparna (männen) beskrivs används flera tekniker, medvetna eller inte, som neutraliserar köparnas handlingar. I citatet nedan verkar det finnas ett behov av att understryka att inte alla män brukar våld mot kvinnor.



I propositionen framhöll man att det i ett svenskt perspektiv var angeläget att understryka att de flesta män inte utövar våld mot kvinnor, men att det samtidigt kunde konstateras att det under den senaste tioårsperioden hade skett en ökning av antalet anmälningar om misshandel och sexuella övergrepp (SOU 2010:49, s.53).

Genom att betona att ”de flesta män inte utövar våld mot kvinnor” (ibid.) samtidigt som statistiken visar en ökning av misshandel och sexuella övergrepp verkar det som att författarna vill skapa, i linje med Goffman (2011, s.10), en bättre virtuell social identitet av köparna jämfört med den faktiska sociala identiteten där män utövar misshandel och sexuella övergrepp mot kvinnor.

Skillnaden på hur köpare (män) och säljare (kvinnor) beskrivs är tydlig. Säljarna tilldelas egenskaper som psykiska och fysiska problem där missbruk fungerar som en förklarande faktor till att de hamnat i denna situation. Köparna å andra sidan beskrivs som vanliga män och det verkar viktigt att betona att *inte alla män* utövar våld mot kvinnor.

## 6.6 Sverige – ett föregångsland?

[...] prostitution [...] [är] en företeelse som inte hör hemma i ett modernt samhälle [...] (SOU 2010:49, s.69).

Citatet ovan är ett exempel på hur existensen köp och försäljning i materialet framställs vara kopplat till det omoderna samhället. Att Sverige anses vara ett modernt samhälle framgår i allt genomgången material, från prop. 1997/98:55 till senaste SOU och Socialstyrelsens dokument. Förutom utdraget ovan görs bland annat en jämförelse mellan de nordiska länderna om köp och försäljning av sexuella tjänster. Motiveringen till detta är att länderna liknar Sverige när det gäller samhällsstruktur, kultur och ekonomi (ibid., s.132). I linje med de los Reyes och Mulinari (2005, s.113) finns det en föreställning om att mäns våld mot kvinnor inte hör ihop med det moderna. De menar att det finns förväntningar om att välutbildade män inte använder våld mot kvinnor.

De uttalanden som görs, exemplifierat ovan, om Sverige som det moderna samhället tenderar att skapa en motbild där det är förståeligt att det i länder, som inte anses vara lika moderna som Sverige, sker köp och försäljning av sex. Sexuellt våld och utnyttjande framställs på så vis som en klass-, kultur- och nationalitetsfråga.

När Sverige införde förbudet mot köp av sexuell tjänst år 1999 var detta unikt i världen. Till skillnad från andra länder som också förbjuder prostitution vänder sig det svenska förbudet mot köparen och inte mot den prostituerade. Av den anledningen har den svenska sexköpslagen fått mycket uppmärksamhet inte bara här i landet, utan även i internationella sammanhang (SOU 2010:49, s.135).

Citatet ovan kan också det tolkas som att Sverige ska anses vara ett föregångsland när det gäller sexköpslagen. Enligt de los Reyes och Mulinari (2005, s.85) finns det en stark föreställning om Sverige som den kvinnovänliga staten med en inkluderande välfärd. Med stöd av deras resonemang är det således inte konstigt att Sverige framställs som ett föregångsland gällande sexköpslagen även om inte alla står bakom den svenska modellen.

De los Reyes och Mulinari menar att ofta höjer man sig själv genom att sänka andra (2005, s.47), men det behöver emellertid inte vara medvetet. I detta fall rör det sig snarare om motsatsen; genom att hylla Sverige förminskas de länder som inte anses vara lika ”moderna” som Sverige.

## 7 Slutsatser

Precis som diskursanalyser syftar till, har denna uppsats undersökt vad som skrivits, inte skrivits och hur identiteter samt relationer framställs (Bryman 2011, s.474) i statens kunskapsproduktion om köp och försäljning av sexuella tjänster. Genom att titta på hur staten skapar bland annat kön, klass, nationalitet och sexualitet (de los Reyes & Mulinari 2005, s.111) och relationerna däremellan har diskursanalysen belyst hur statens kunskapsproduktion kan ge upphov till en reproducering av stigmatisering och marginalisering.

Sammanfattningsvis har diskursanalysen identifierat relativt många mönster i Socialstyrelsens dokument och i den senaste SOU:n. Det intersektionella perspektivet har i denna uppsats lyft fram hur svenska staten med föreställningen om den inkluderande och ”kvinnovänliga” välfärden i själva verket utestänger människor från dess fördelar med olika tekniker (ibid., s.85). Synen på Sverige som föregångsland bidrar till att sexuellt våld framställs som en klass-, kultur- och nationalitetsfråga och genom en kategorisering av utländska och svenska skapas ett exkluderande och förminskande av de förstnämnda. Särskiljandet lägger dessutom en normativ grund för de personer som inte räknas som svenska. Den hierarkiska rangordning där den vita nordeuropén står högst i rang och icke-européer står lägst i rang (de los Reyes, Molina & Mulinari 2002, s.316) kan förklara varför så mycket fokus läggs på att tala om de utländska kvinnorna när det samtidigt är flest svenska som säljer sexuella tjänster.

Hur köparna beskrivs som vanliga män och säljarna som personer med missbruksproblematik, psykisk ohälsa och mer sexuellt risktagande har också diskuterats. Uppsatsen har därtill visat att den konsensus som framkom i första propositionen, att köp och försäljning av sexuella tjänster

endast rör sig om ett ojämlikt maktförhållande mellan kvinnor och män, ger en felaktig bild av verkligheten men trots det råder denna konsensus än idag (se t.ex. SOU 2010:49, s.56). I enlighet med ett intersektionellt perspektiv finns det grupper som hamnat lägre i rang jämfört med den plats kvinnor har i könsordningen (de los Reys & Mulinari 2005, s.41). Genom att framställa köp och försäljning som ett könsbetingat brott osynliggörs de grupper som är mest utsatta.

Beroende på vem du är och vad du har för bakgrund blir du mer eller mindre stigmatiserad i dessa dokument men även i samhället. Svenska statens kunskapsproduktion tenderar att reproducera en stigmatisering och marginalisering mot de personer som inte stämmer överens med idealet; vit, man, heterosexuell och medelklass. Annan nationalitet, klass, sexualitet och kön används som särskiljning från "idealet" och ligger till grund för en stigmatisering. Statens kunskapsproduktion har också flyttat problematiken från köparna till säljarna vilket också visar på ett skevt maktförhållande där säljarna stigmatiseras och blir skuldbelagda när själva syftet med lagen var att uppmärksamma köparna. Med stöd från Faircloughs definition av kritisk diskursanalys; att diskurser bidrar till att skapa identiteter och sociala relationer (se Winther Jørgensen & Phillips 2000, s.72f) är det främst i beskrivningen av säljarna respektive köparna problematiken ligger. Stigmatiseringen och marginaliseringen sker när staten konstruerar säljarens identitet men också när den ställer grupper mot grupper vilket konstruerar (makt)relationer.

Diskursanalysen av den senaste SOU:n respektive Socialstyrelsens dokument har gett liknande resultat. Det är emellertid inte oväntat då Socialstyrelsens utredningar i många fall har fungerat som det primära underlaget för SOU:n. I enlighet med Mathiesen är det ofta svårt att fastställa om det är samhället eller rätten som orsakat nuvarande normer (2005, s.122) och det är för denna uppsats inte ett undantag. Då Socialstyrelsens utredningar ligger till grund för SOU:n låter det kanske rimligt att det är de sociala normerna som påverkat de rättsliga. Det är dock troligtvis inte så enkelt, då flera teman som identifierats i nuvarande rättsliga och sociala normer också återfinns i den första propositionen. Exempelvis ansåg man redan då att Sverige var ett föregångsland (Prop. 1997/98:55, s.102) och att problemet grundar sig i ett ojämlikt maktförhållande mellan män och kvinnor (ibid., s.21). Då alla identifierade teman utgör olika former av strukturella diskrimineringsgrunder handlar det heller inte endast om uppsatsens ämne, utan frågan om växelverkan mellan rättsliga och sociala normer behöver sättas i ett större perspektiv för att kunna besvaras korrekt.

Som tidigare nämnt intresserar sig diskursanalytiker för att, genom sina fastställda mönster, ta reda på vad de sociala konsekvenserna kan bli (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s.28). Det

som staten skriver, i form av rättsliga och sociala makronormer, påverkar samhällets normer och föreställningar om identitet och relationer (de los Reyes 2011, s.237). Genom ordval och kunskapskoncentrering kan staten legitimera en fortsatt kategorisering, skuldbeläggning och rasism. Då staten är en så stark normsättare (Taylor 1999, s.46) finns det en anledning att tro att dessa normer med stor sannolikhet sprids vidare till meso- och mikronivå och skapar en allmän konsensus. Kraften som normsättare ökar dessutom markant när statens både sociala och rättsliga normer visar liknande mönster. Om vi önskar se en förändring kan det vara lämpligt att börja högst upp och studera vilka rättsliga och sociala normer som sänds ut på makronivå.

## 8 Avslutande kommentarer

Föreliggande uppsats slutsatser visar på liknande motsvarande internationella resultat som presenterades i avsnitt 3.3. Problemet verkar således vara globalt. Samtidigt finns det inte, så vitt min kunskap sträcker sig, mycket forskning kring ämnet. Följaktligen tror jag att det finns ett grundläggande behov av *mer* kunskap. Forskning som uppmärksammar och problematiserar statens kunskapsproduktion är ett första steg på vägen mot en mer jämlik kommunikation och ett samhälle med mindre stigmatisering och marginalisering.

Med utgångspunkt från min diskussion om reliabilitet under metodkapitlet hade det varit intressant att se en replikation av denna uppsats för att se hur andra personer, med andra förförståelser och positioner i samhället, hade analyserat samma material och vilka slutsatser de hade dragit. Det hade också varit givande att se en liknande undersökning fast med annat material som även det kan anses vara förmedlare av makronormer. Detta är bara två nämnda, det finns säkerligen fler exempel på intressant och givande framtida forskning som kan börja fylla kunskapsluckan.

Kunskap banar väg för ett mer jämlikt och bättre samhälle. De studier som kritiserade myndigheters bemötande och som resulterade i ett utbildningsmaterial från Socialstyrelsen är ett utmärkt exempel på hur kunskap leder till förbättring.

# Litteraturförteckning

Andrén, N. (u.å.) Jämlikhet. *Nationalencyklopedin*. Tillgänglig:  
<http://www.ne.se/ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/j%C3%A4mlikhet>  
[Hämtad 2015-04-24]

Bergström, G. & Boréus, K. (red.) (2012). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3., [utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Blankenship K., Biradavolu, M., Jena, A., George, A. (2010). Challenging the stigmatization of female sex workers through a community-led structural intervention: learning from a case study of a female sex worker intervention in Andhra Pradesh, India. *AIDS Care*, ss. 1629-1636.

Brottsförebyggande rådet (2011). Prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Slutredovisning av regeringens handlingsplan. (Rapport 2011:18) Tillgänglig:  
[https://www.bra.se/download/18.65a2909f135a9f5a1cb80003950/2011\\_18\\_prostitution\\_manni\\_skohandel.pdf](https://www.bra.se/download/18.65a2909f135a9f5a1cb80003950/2011_18_prostitution_manni_skohandel.pdf) [Hämtad 2015-04-27]

Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2., [rev.] uppl. Malmö: Liber

Börjesson, M. & Palmblad, E. (2007). Introduktion. Börjesson, M. & Palmblad, E. (red.) *Diskursanalys i praktiken*. ss.7-26. 1. uppl. Malmö: Liber

De los Reyes, P. (u.å.) Intersektionalitet. *Nationalencyklopedin*. Tillgänglig:  
[www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/intersektionalitet](http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/intersektionalitet) [Hämtad: 2015-04-09]

De los Reyes, P. (2011). Inledning: Kunskapsproduktion och diskursivt utrymme. De los Reyes, P. (red.) *Postkolonial feminism*. 1. ss.237-242. Stockholm: Tankekraft

De los Reyes, P., Molina, I. & Mulinari, D. (2005). *Maktens (o)lika förklädnader: kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige : en festskrift till Wuokko Knocke*. [Ny utg.] Stockholm: Atlas

De los Reyes, P. & Mulinari, D. (2005). *Intersektionalitet: kritiska reflektioner över (o)jämlikhetens landskap*. 1. uppl. Malmö: Liber

Donnelly, J. (2003). *Universal human rights in theory and practice*. 2., [rev.] ed. Ithaca, N.Y.: Cornell U.P.brå

Goffman, E. (2011). *Stigma: den avvikandes roll och identitet*. 3. uppl. Stockholm: Norstedt

Harrington, C. (2012). Prostitution Policy Models and Feminist Knowledge Politics in New Zealand and Sweden. *Sexuality Research and Social Policy*, 9(4), ss.337-349

Hettne, B. (u.å.) Hegemoni. *Nationalencyklopedin*. Tillgänglig:  
<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/hegemoni> [Hämtad 2015-04-09]

Holmström, C. (2015). *Förbud mot köp av sexuell tjänst i Sverige - en kunskapsöversikt om avsedda effekter och oavsedda konsekvenser*. RFSU. Tillgänglig:  
[http://www.rfsu.se/Bildbank/Dokument/Polycys%20etc/Forbud\\_mot\\_kop\\_av\\_sexuell\\_tjanst\\_kunskapsoversikt.pdf?epslanguage=sv](http://www.rfsu.se/Bildbank/Dokument/Polycys%20etc/Forbud_mot_kop_av_sexuell_tjanst_kunskapsoversikt.pdf?epslanguage=sv) [Hämtad 2015-03-30]

Hulusjö, A. (2013). *The multiplicities of prostitution experience: narratives about power and resistance*. Diss. (sammanfattning). Malmö: Malmö högskola

Jakobsson, N. (2011). Gender Equity and Prostitution: An Investigation of Attitudes in Norway and Sweden. *Feminist Economics*, 17(1), ss.31-58.

Jonsson, L. (2010) *Kritik mot lag om sexköp kvarstår*. Tillgänglig:  
<http://www.rfsl.se/?p=4257&aid=11894> [Hämtad 2015-04-27]

Justitiedepartementet (2010) *Förbud mot köp av sexuell tjänst En utvärdering 1999–2008* (Statens offentliga utredningar 2010:49) Stockholm: Regeringskansliet

Justitiedepartementet (2011). *Skärpt straff för köp av sexuell tjänst* (Regeringens proposition 2010/11:77). Stockholm: Regeringskansliet.

Levy, J. (2014). *Criminalising the purchase of sex: lessons from Sweden*. New York: Routledge

Levy, J. & Jakobsson, P. (2014). Sweden's abolitionist discourse and law: Effects on the dynamics of Swedish sex work and on the lives of Sweden's sex workers. *Criminology & Criminal Justice: An International Journal*, 14(5), ss. 593-607.

Lykke, N. (2005). Nya perspektiv på intersektionalitet. Problem och möjligheter. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 2/3(26), ss.7-17

Mathiesen, T. (2005). *Rätten i samhället: [en introduktion till rättssociologin]*. Lund: Studentlitteratur

Petersson, J. (u.å.) *Social exclusion*. Nationalencyklopedin. Tillgänglig:  
<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/social-exclusion> [Hämtad: 2015-04-27]

Pettersson, U. & Ovesson, J. (u.å.) *Ras*. Nationalencyklopedin. Tillgänglig: [www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/ras](http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/ras) [Hämtad 2015-04-09]

Regeringskansliet (2014). *Statens offentliga utredningar och kommittéer*. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/sb/d/2461> [Hämtad 2015-04-10]

Skogh, L (u.å.). *Cisperson*. Nationalencyklopedin. Tillgänglig: [www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/cisperson](http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/cisperson) [Hämtad: 2015-04-09]

Socialdepartementet (1998). *Kvinnofrid* (Regeringens proposition 1997/98:55). Stockholm: Regeringskansliet.

Socialstyrelsen (u.å.). *Våra uppdrag*. Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/omsocialstyrelsen/varauppdrag> [Hämtad 2015-04-10]

Socialstyrelsen (2004) *Kännedom om prostitution 2003*. (Rapport 2004-131-20). Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2004/2004-131-20> [Hämtad 2015-04-27]

Socialstyrelsen (2007) *Kännedom om prostitution 2007* (Rapport 2007-131-48). Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2007/2007-131-48> [Hämtad 2015-04-10]

Socialstyrelsen (2008) *Interventioner mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål* (Rapport 2008-112-4). Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2008/2008-112-4> [Hämtad 2015-04-10]

Socialstyrelsen (2011a). *Sex mot ersättning - utbildningsmaterial om stöd och skydd till barn och unga 2011* (Rapport 2011-3-5). Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2011/2011-3-5> [Hämtad 2015-04-10]

Socialstyrelsen (2011b). *Sex mot ersättning - utbildningsmaterial om stöd och hjälp till vuxna 2011* (Rapport 2011-3-6). Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2011/2011-3-6> [Hämtad 2015-04-10]

Statens institutionsstyrelse SiS (2015). *Om SiS*. Tillgänglig: <http://www.stat-inst.se/om-sis/> [Hämtad 2015-05-17]

Svanström, Y. (2006). Prostitution as Vagrancy: Sweden 1923–1964. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology & Crime Prevention*, 7(2), ss. 142-163.

Taylor, C. (1999). *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*. 2., rev. uppl. Göteborg: Daidalos

Vijayarasa, R. (2010). The State, the family and language of 'social evils': re-stigmatising victims of trafficking in Vietnam. *Culture, Health & Sexuality*, 12(1), ss. 89-102.

Vijayarasa, R. (2013). Stigma, stereotypes and Brazilian soap operas: road-blocks to ending human trafficking in Vietnam, Ghana and Ukraine. *Gender, Place & Culture: A Journal of Feminist Geography*, 20(8), ss. 1015-1032.

Westerstrand, J. (2012). "Prostitutionsfrågan" - perspektiv och nycklar till en grumlig debatt. *Tidskrift för genusvetenskap*, (3) ss. 101-123.

Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

6 kap. 11 § BrB Lagen mot köp av sexuell tjänst. (SFS 2011:517)



# Bilaga

## Underlag för diskursanalys

Justitiedepartementet (2010) *Förbud mot köp av sexuell tjänst En utvärdering 1999–2008* (Statens offentliga utredningar 2010:49). Stockholm: Regeringskansliet

Socialstyrelsen (2007) *Kännedom om prostitution 2007* (Rapport 2007-131-48). Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2007/2007-131-48> [Hämtad 2015-04-10]

Socialstyrelsen (2008) *Interventioner mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål* (Rapport 2008-112-4). Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2008/2008-112-4> [Hämtad 2015-04-10]

Socialstyrelsen (2011a). *Sex mot ersättning - utbildningsmaterial om stöd och skydd till barn och unga 2011* (Rapport 2011-3-5). Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2011/2011-3-5> [Hämtad 2015-04-10]

Socialstyrelsen (2011b). *Sex mot ersättning - utbildningsmaterial om stöd och hjälp till vuxna 2011* (Rapport 2011-3-6). Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2011/2011-3-6> [Hämtad 2015-04-10]